

„Ellenséges politikai beállítottság, nyugatimádát...” – A „hazatérés-megtagadási ügyek” vizsgálata egy 1966-ban készített állambiztonsági jelentés alapján ^[1]

Forrásközlésben egy 1966. októberi belügyi helyzetértékelést mutatok be, amely az állambiztonsági szerveket ekkoriban ért újfajta kihívásokat vette számba. Az 1956-os forradalom és a megtorlást követő konszolidáció nyomán liberalizálódó utazáskönnyítések nyomán az ún. legális csatornákat kihasználva megnövekedett számú magyar állampolgár szökött ki és telepedett le különböző nyugati országokban. A bevezetőben vázlatosan bemutatom az MSZMP legfelső vezetése és az állambiztonság együttesen kialakított szabályozási, ellenőrzési rendszerét, miközben kitérek a közölt dokumentumban felvetett kérdésekre és a „hazatérés megtagadása büntett” jogi minősítésének nehézségeire is.

Bevezetés

Az alábbiakban közölt irat a Belügyminisztérium (BM) III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Vizsgáló Osztályának jelentése, amely bepillantást enged a politikai rendőrség hatvanas évek közepére kialakult nehézségeibe, dilemmáiba.^[1] A dokumentum 1966 októberében készült, tíz évvel a forradalom leverését követően. Az évszám nemcsak ezért volt különleges – az állambiztonság egész évben, de különösen ősszel feszült várakozással tekintett október 23-ára –, hanem azért is, mert ekkorra a megtorlást követő konszolidáció, valamint az 1963-as általános közkegyelem megengedő politikája (például a ki- és beutazási korlátozások enyhítése) átváltott egyfajta keményebb, szigorúbb belpolitikai hangvételre. Ennek okai az „ellenforradalom” kerek évfordulója mellett a nemzetközi életben végbement változások voltak: a Szovjetunióban 1964-ben leváltották Hruscsovot,^[2] Kádár János^[3] legfőbb támogatóját, ami Magyarországon is találgatásokra adott okot és bizonytalanságot szült. A szovjet–kínai kapcsolatok lehűlése 1966-ban Magyarországon egy kis létszámú, rendkívül csekély ismertséggel és hatással bíró maoista csoport megszerveződését eredményezte, amely balról támadta a kádári berendezkedést. Ez merőben új kihívást jelentett a belügyi szerveknek, az amerikai csapatok és az észak-vietnámi fegyveresek közötti összecsapások pedig egy újabb világháború lehetőségével riogattak. Mindezek együttes hatására 1965 és 1966 folyamán olyan párt- és kormányhatározatok, valamint belügyminiszteri parancsok születtek, amelyek adminisztratív eszközökkel próbálták orvosolni a problémákat.^[4]



A komáromi határállomás, 1964
Forrás: Fortepan / Magyar Rendőr

1964-ben több szocialista országgal szemben megszűnt a vízumkényszer, így ugrásszerűen megnőtt a ki- és beutazások száma. (1964 nyarán 600 ezer turista érkezett Magyarországra, míg 1963-ban összesen 85 ezer.) Ugyanakkor fél év alatt a külföldön maradtak száma (több mint 500 fő) felülmúlta a korábbi, 1964-es év tizenkét hónapja alatt (437 fő) disszidáltak számát.^[5] Ráadásul az 1963–1964-ben „realizált” 17 kémkedési ügyben a nyugati hírszerző szervek a legális, elsősorban idegenforgalmi kapcsolatokat használták ki a kiválasztott személyek tanulmányozására, beszerzésére, a (kém)kapcsolat tartására, és egyre fokozódott a budapesti kapitalista követségek mint fedőszervek alatt működő ellenséges hírszerző rezidentúrák tevékenysége is. Az MSZMP legfelső vezetését sokkolták a számok. A Politikai Bizottság egyik 1965. júliusi ülésén megvitatották az idegenforgalom helyzetét. A vita során Kállai Gyula, a Minisztertanács elnöke kijelentette, hogy az idegenforgalom fejlődése az állam biztonságát nagymértékben veszélyezteti.^[6] Ezért olyan javaslat született, hogy a kapitalista országokba történő magánutazások iránti kérelmek elbírálásakor még körültekintőbben járjanak el. A vita során Kállai sérelmezte továbbá azt is, hogy szinte minden kérelmezőnek javasolták az útlevél kiadását, ezért a hazai közvéleményben az terjedt el, hogy mindenkinek joga van útlevélre, s ha valaki azt nem kapta meg, állampolgári jogainak megsértését látta benne. Benkei András belügyminiszter ezt úgy fogalmazta meg, hogy az útlevél egyben „politikai priusznak” is számít, és ezért sok volt „ellenséges elem” kér útlevelet, hogy megtudja: a Belügyminisztériumban hogyan ítélik meg őt.^[7] Szerinte azonban az elutasítások száma (1964-ben 0,4%) a kiutazásokhoz képest elenyésző volt. A belügyi tárca vezetője hozzátette: szerinte az „átlagember” nincs kellően felkészítve az „idegenforgalom politikai hatását” illetően, hiszen 1964-ben viszonylag kevés bejelentés érkezett a lakosság részéről, ráadásul sok volt a fecsegés, a dicsekvés, a meg gondolatlan adatközlés a nyugati turisták felé. Ezért Benkei a minisztériumokban, főhatóságokban pár éve kialakított Nemzetközi Kapcsolatok Osztályai (NKO) bővítését szorgalmazta. Az NKO-k feladata a hivatalos útlevél- és vízumügyek intézése, a nemzetközi értekezletek szervezése, a kapitalista országokból visszaérkezett magyar állampolgárok beszámoltatása volt. Nemcsak a hivatalos kiküldetéssel kiutazó vagy beérkező személyeket vizsgálták, hanem a magánjellegű, turista- vagy rokonlátogatások során történő be- és kiutazások ellenőrzését is végezték.^[8]

Az ajánlási rendszer gyengeségére hívta fel a figyelmet a vita során Gosztonyi János,^[9] a KB tagja, a *Népszabadság* főszerkesztője, aki szerint ha valaki disszidált, akkor az ajánlást tevő főhatóságnál kell megállapítani a közbenjáró felelősségét, valamint javasolta, miszerint ezekben az esetekben a politikai rendőrség a párt Közigazgatási és Adminisztratív Osztályához (KAO) forduljon, hogy a hanyag állami vezetőket megbüntessék.^[10]

Később Benkei azt is megemlítette, hogy 37 millióról 50 millióra nőtt a Nyugatra címzett levelek száma, egyre szélesedett a kapcsolatfelvétel, ezért egyre több lehetősége van az „ellenségnek” a különböző titkok megszerzésére. Kitért arra is, hogy szerinte nagyon rossz a külföldre szökőttek büntetésének szabályozása, mert ha valakit tiltott határátlépés kísérlete miatt elfogtak, arra börtön várt, aki viszont sikeresen átszökött s két-három év múlva visszatért, büntetlenséget élvezett. A vita lezárásaként Kádár kijelentette, hogy a kiutazásokat korlátozni kell. Mint fogalmazott: „Nem normális dolog, hogy egy tízmillió lakosú országból évente másfél millió külföldre utazzon. Elfogadható volt átmenetileg. Olyan intézkedésekre van szükség, melyek ténylegesen korlátozzák a kiutazást. Hogy hogyan és mint, ezen kell gondolkodni. Ne legyen durva, ésszerű, értelmes legyen és mindenki számára elfogadható.” [11]



A röskei határátkelő, 1966
Forrás: Fortepan / Magyar Rendőr

Tehát a politikai vezetés úgy érzékelte, hogy még ez a korlátozott utazási szabadság is egyre több állambiztonsági veszélyt rejt magában, ezért tovább finomítottak a hivatalos és magánjellegű ki- és beutazások szabályozásán. 1966 áprilisában a PB újból foglalkozott a kérdéssel, s a kapitalista országokba történő turistautazást, illetve rokonlátogatást három-, illetve kétévenként tette lehetővé. Bár a fent említett gyakorlatot pár éve már alkalmazták a BM szerveinél, a szabályozás előtt a mintegy „ajándékként”, „kegyként” adott – elvileg korlátlan – nyugati kiutazási lehetőséget ezzel megszüntették. [12]

1966 nyarán a belügyi vezetés újabb szervezeti intézkedéseket tett az idegenforgalom növekedéséből adódó lehetőségeket kihasználó külföldi és magyar állampolgárok hatékonyabb ellenőrzésére. Az ún. „csempészközpontokban” és „zugbankokban” valuta-, deviza-, illetve vámbüntetteket elkövető „ellenséges elemek” elleni elhárítás eredményesebb végrehajtására a kémelhárítás szervezetén belül a BM III/II-9. Osztály egyik részlegeként egy öt főből álló ún. koordinációs csoportot hoztak létre. Ennek az volt a feladata, hogy a BM II. és III. Főcsoportfőnökség operatív szervei közötti akciókat összeegyeztesse, de nyilvántartást vezetett a csempésztevékenységet folytató személyekről is. [13] A Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány pedig úgy döntött, hogy hivatalos útra, nyugati országokba csak különösen fontos államérdekből, feltétlenül indokolt esetben lehet engedélyezni a kiutazást; magánkezdeményezésű, de nem turistaúti utazás a BM pedig csak abban az esetben járulhatott hozzá az ország elhagyásához, ha az a nyugati tudományos és kulturális élet olyan területére irányult, amely egyébként a hivatalos, államközi kapcsolatokon keresztül elérhetetlen lett volna a magyar kutatók, mérnökök (és az állambiztonság) számára. Ekkor arra kellett törekedni, hogy a magánjellegű szakmai kapcsolatok előbb felhivatalossá, majd hivatalossá fejlődjenek. [14] Ez lett és maradt a fő rendezőelv a hivatalos kiutazások engedélyezésekor a következő évtizedekben is. 1966 októbertől általában nem engedélyezték a sorköteles korúaknak a nem szocialista országokba történő kiutazását sem, továbbá a nyugati országokba nem kaphatott útlevelet a leszerelést követő két éven belül az sem, aki korábban valamilyen különleges alakulatnál szolgált, vagy a fegyveres erőktől fegyelmi úton bocsátották el. [15]

Az 1966-os kormányhatározat végrehajtása során általános szabályozás volt, hogy kiutazási és meghívási tervet kellett készíteni az egyes szervezeti egységeknél, ezt meg kellett küldeni az illetékes NKO-nak, ahol a tervjavaslatokat összesítették, majd a miniszterhelyettesi értekezlet elé terjesztették. Az NKO csak hivatalos utat készített elő, és nyugati országokba csak fontos államérdekből volt engedélyezhető a kiutazás. A hivatalos kiküldetésre utazó személyek kiválasztásáért a munkahely vezetője volt a felelős, és a jelöltnek több szempontból is meg kellett felelnie. A legfontosabb kritérium a politikai megbízhatóság, a szocialista rendszerhez való hűség volt, de figyelembe vették a kiutazni kívánó személy erkölcsi magatartását, életvitelét, szakmai felkészültségét, elemző és értékelő képességét, az új iránti fogékonyságát, a tapasztalatok hasznosítására irányuló készségét, nyelvismeretét, családi körülményeit, sőt a külföldi kapcsolatait is. A kiutazásra javasolt személyről a munkahely vagy a személyzeti osztály vezetője, illetve a pártszervezet titkára is készített jellemzést. A nyugati országba történő utazás esetén még a családtagok, a hozzátartozók munkahelyén is tájékoztódtak az esetleges „befolyásoló körülményekről”. Amennyiben a miniszterhelyettes jóváhagyta az utazást, az útlevelekérelmeket az NKO-hoz kellett benyújtani, onnan azokat a Belügyminisztériumba továbbították, ahol a miniszterhelyettes és az NKO vezetője együttesen írtak alá. [16]

A munkahelyi párttitkárnak a magánkezdeményezésű utazások esetében is előzetes véleményező, illetve egyetértési joga volt. Általában nem lehetett kiutazásra javasolni az olyan személyeket, akiknek a hozzátartozói illegálisan hagyták el az országot, a hazautazás megtagadásának büntetést követték el, vagy a rendszerrel szemben ellenséges magatartást tanúsítottak. Az állami és katonai titkok birtokában lévő, különösen fontos munkakörben dolgozó személyek magánjellegű utazása csak feltétlenül indokolt esetben volt engedélyezhető. A munkahely vezetőjének fel kellett hívnia az utazó figyelmét arra, hogy csak az utazás céljával összefüggő és a kivételre engedélyezett iratot, dokumentációt viheti magával, állami és hivatali titkok természetesen nem közölhet senkivel, a kint tartózkodása alatt ügyelni kell a „szocialista erkölcs normáinak” betartására, és persze katonai objektumokat sem fényképezhet. Az eligazítás során figyelmeztették, hogy kerülje a provokációkra lehetőséget adó helyzeteket, csomag vagy üzenet átadására vonatkozó megbízást ne vállaljon el, és amennyiben ez elől kitérni nem tud, hazatérésekor adjon erről tájékoztatást. Ellenséges tartalmú propagandaanyag behozatala természetesen tilos volt, és amennyiben a nyugati szervek a szocialista országok elleni ellenséges tevékenységre, adatok kiszolgáltatására akarták rábírní, akkor az illető országban lévő magyar külképviseletől kérhetett védelmet, segítséget. A külföldön szerzett tapasztalatok hasznosítása érdekében a külföldről hazatért szakembert beszámoló készítésére kötelezték, melynek tartalmaznia kellett a munkaprogram teljesítését, a meglátogatott szervek és intézmények felsorolását és az ott megismert egyéb adatokat is. [17]

A büntett egységes jogértelmezése, a BM különböző szervei közötti feladat- és hatáskörmegoszlás rendezése, a differenciált nyomozások, a hazatérésre való felhívást kiadható szervek körének meghatározása, az itthon maradt vagyon tárgyak felderítése, mind olyan kérdések voltak, amelyek miatt 1966 nyarán-őszén a Belügyminisztérium központi folyóiratában, a *Belügyi Szemlében* egy kisebb „vita” alakult ki. *Hernádi György és Virágh Pál A hazatérés megtagadása büntetettének egyes kérdéseiről* című írásukban az egységes értelmezés hiányával indokolták cikkük megírását. Nagy volt ugyanis a bizonytalanság a hazatérés büntetettének jogi minősítése terén, mert sem a bűnüldöző szervek, sem pedig a bíróságok nem voltak egységesek az adott büntett megítélés kapcsán. Amennyiben a hazatérés megtagadása előre kitervelt módon, a hatóság félrevezetésével megszerzett útiokmány segítségével történt, az már a tiltott határátlépés kategóriájába tartozott és másfajta büntetőeljárás, illetve büntetési tételt jelentett. Az egyik problematikus elem az ún. hatósági felhívás kérdése volt, méghozzá az, hogy mely szerv adhatja ezt ki, illetve el kell-e juttatni a címzettnek a felhívásnak, vagyis tudomás kell-e szereznie az elkövetőnek erről, továbbá a felhívást követően mennyi időt kell várni a BM-nek a válasza. Ennek a kérdéscsoportnak azért volt jelentősége, mert az érvényes szabályozás szerint a hazatérés büntetett csak az követhette el, aki a „hatósági felhívás” ellenére sem tért vissza az országba. A szerzőpáros szerint bűncselekmény csak abban az esetben valósult meg, amikor az elkövető a hatósági felhívás ellenére sem tért vissza, vagy egyéb módon (levélben) juttatta kifejezésére azt a szándékát, hogy külföldön maradjon. Kérdés volt a kiskorúakkal együtt disszidáló szülők felelőssége is, hogy mennyiben tekinthetők felbűjtőnek, de vita volt a vagyonelkobzás kérdésében is. [18]

A cikk egy kisebb lavinát indított el, mert a szerkesztőség véleményét kért a Legfelsőbb Bíróságtól a felmerült vitás kérdések tisztázása céljából, igaz, az csak a cikk megjelenését követően érkezett meg. A Legfelsőbb Bíróság több konkrét ügyben hozott határozata alapján ekkorra már kialakította azokat az általa helyesnek tartott jogalkalmazási elveket, amelyeket már korábban az alsóbíróság számára ajánlasként fogalmazott meg. Eszerint tiltott határátlépést valósított meg az, aki a hatóság félrevezetésével szerzett útiokmannyal lépte át az ország határát, míg a hazatérés megtagadását csak az követhette el, aki érvényes útlevelel távozott. Ennek értelmében a két büntett kizárta egymást, vagyis azonos volt a büntetés. További kérdésként merült fel, hogy mit tekinthettek „hatósági felhívásnak”. A Legfelsőbb Bíróság szerint minden olyan szerv, amely államhatalmi vagy államigazgatási funkcióval rendelkezett (tehát nem csupán belügyi vagy külügyi szervek), kiadhatott ilyen felhívást. A gyermekekkel távozó szülőkkel szemben pedig nem látta jogosnak a felbujtás büntetést, s leszógatta, hogy a hazatérés megtagadása és a tiltott határátlépés törvényi büntetése alapesetben teljesen azonos, de felhívta a figyelmet arra, hogy az előbbi minden esetben befejezett büntett, míg az utóbbi rendszerint kísérleti szakaszban van. A vagyonelkobzás kérdésében azt az elvet vallotta, hogy ez a büntetés az egy évet meghaladó szabadságvesztés mellett is kiszabható, elsősorban akkor, ha a hazatérés megtagadását „az önzés, a nagyobb jövedelem hajszolása, vagy más anyagi körülmény motiválta.” [19]

A szerkesztőség egy nappal később kapta kézhez a BM III/1. (Vizsgálati) Osztálya vezetőjének, *Deák József* rendőr alezredesnek a kérdéskörrel készített feljegyzését.[20] Ebben az osztályvezető ellentmond a vagyoneklobzás fenti indoklásának, mert Deák úgy látta, hogy a „generális prevencióhoz fűződő érdek” szélesebb körű alkalmazást indokol, ráadásul ez az egyetlen ténylegesen kiszabható büntetés a távolmaradó elkövetőkkel szemben. Azt a dodonai kérdést is feltette, hogy mi a teendő akkor, ha a hazatérést felszólító iratot nem tudták kézbesíteni a címzettnek, mivel annak tartózkodási helye ismeretlen volt? Továbbá mennyi ideig lehet a felszólításra adandó válasza várni – kérdezte Deák –, mert a nyomozás megindításának időpontját ez határozza meg.[21]

A vita folytatódott. A *Belügyi Szemle* egyik következő számában írt cikkében *dr. Kása Tibor* – leginkább a gyakorlati életből vett példák alapján – mintegy feloldva a vita egyik kérdését, a „végleg külföldön marad” szóhasználat helyett, a „jogellenesen külföldön marad” kifejezést ajánlotta.[22] Szerinte ez a meghatározás magába foglalja azt az esetet is, amikor az elkövető az egyébként érvényes útlevelel eljárta után marad külföldön, és azt is, amikor az útlevelel eljárta előtt hozzá intézett hivatalos felszólításra nem tér vissza. A felhívással kapcsolatban pedig megjegyezte, hogy a gyakorlatban a legtöbbször a munkahely intézte a „hatósági felhívásokat”; a tapasztalatok szerint a legtöbbször válaszoltak is erre, s közölték, hogy tekintsék a munkaviszonyt megszüntnek, mert nem kívánnak hazatérni. Deáknak a nyomozás elrendelésének időpontjára való kérdésére azt válaszolta, hogy legtöbbször az történik, hogy vagy egyes állampolgárok, szomszédok, ismerősök, vagy az illető munkahelye tesz feljelentést a nyomozó hatóságoknál. A rendőrség ekkor automatikusan el szokta rendelni a nyomozást, függetlenül attól, hogy a hivatalos felhívás megtételére még nem került sor.[23] A szerkesztőség végül a szemle következő számában lezárta a vitát, kihangsúlyozva, hogy a hazatérés megtagadása büntetőügyekben a megelőzésre kell a hangsúlyt fektetni, amely nemcsak belügyi, de állambiztonsági feladat is.[24]

Az itt közölt – a fenti cikksorozat tanulságait már jórészt figyelembe vevő – dokumentumból kiderül, hogy az állambiztonság egyértelműen a nyugati imperialista országok fellazítási politikájában látta az egyre nagyobb számú magyar állampolgár kinn maradásának okát, s ezzel azt is elismerték, hogy országosan csupán 1965 második felében kezdtek büntetőjogi eszközökkel is fellépni a jelenség ellen. A jelentés arra is kitér, hogy feltehetően jóval többen voltak azok az elkövetők, akiket eddig nem tudtak eljárás alá vonni, mint azok, akik ellen sikerült adminisztratív intézkedéseket hozni. Hazatérés megtagadása esetén a vizsgálatnak ki kellett térnie arra is, hogy vállalati javaslat alapján vagy anélkül utazott-e a kiküldött, továbbá megvizsgálták-e az illető személyi, családi, munkahelyi körülményeit (volt-e külföldi hozzátartozója, a magatartása milyen anyagi, érzelmi vagy politikai okokra vezethető vissza). Ellenőrizték, hogy elkövetett-e valaki mulasztást az illető kiutazásának engedélyezésekor, és ha a disszidensnek volt kormány- vagy egyéb kitüntetése, akkor annak visszavonására történt-e intézkedés. Problémát jelenthetett a nyomozás során, hogy a megyei rendőrfőkapitányságok bünyügyi vizsgálati szervei, illetve a BM központi vizsgálati szerve (BM III/1. Vizsgálati Osztály) sokszor eltérően minősítették az adott esetet, nem alkalmazták kellő hatékonysággal a differenciálás elvét. Ha például egy idős, beteg ember utazott ki és maradt a gyermekeivel külföldön, ennek egészen más elbírálás alá kellett (volna) esnie, mint például egy államtitok birtokában lévő fiatal értelmiségi vagy szakmunkás disszidálásának az esete. A nyomozás különlegessége volt az is, hogy minden esetben a terhelt távollétében folytatták le az eljárást, ráadásul a hozzátartozók, ismerősök tanúvallomásai, illetve az otthonmaradottaknak írt levelek alapján. Miután ez a módszer kitudódott, egyre többen semmisítették meg a Nyugaton maradt hozzátartozó magyarországi rokonaihoz írt leveleit, hogy ne legyen ellene bizonyíték. Ezek miatt a bizonyítási eljárás rendkívüli nehézségekbe ütközött – panaszkodott Deák József, a Vizsgálati Osztály vezetője.

Az összegzés kitér arra is, hogy milyen végzettséggel, illetve társadalmi státussal rendelkeztek a disszidálók. Jelentős számú magasan képzett tudós, kutató, illetve értelmiségi (a hazatérést megtagadók mintegy 42%-a) hagyta el végleg az országot ily módon. Turista, illetve látogató útlevel birtokában disszidáltak a legtöbbször, szolgálati útlevelel már jóval kevesebben, és tanulmányi vízummal még kevesebben maradtak végleg külföldön. A legnépszerűbb úti cél, illetve letelepedési célszország az NSZK, Ausztria, Kanada és végül az Amerikai Egyesült Államok voltak. A jelentésben megpróbálták összegezni az országot végleg elhagyók motivációit is. Ezek szerint a legtöbbször elsősorban egzisztenciális okokból, a jobb karrierlehetőség reményében indultak útnak és tagadták meg a hazatérést, de fontos indok volt az ellenséges politikai beállítottság, a „nyugatimádat”, s végül személyes okok, vélt vagy valós sérelmek, rendezetlen családi élet is közrejátszhatott a döntésben. A jelentés összeállítói megpróbálták megválaszolni azt is, hogy miként sikerült végrehajtani a külföldre szökést, kik, illetve milyen körülmények segítették őket. A válasz első helyen említi meg az útlevel-kérelmet javaslok felületességét, illetve a kérelmeket elbíráló belügyminisztériumi szervek felelősségét, a határellenőrzés problémáit, illetve azt a tényt, hogy amikor a gyerekekkel együtt kaptak a szülők útlevelet, és teljes családok együtt utazhattak, az akkorra csábítást jelenthetett, hogy sokan éltek a disszidálás lehetőségével.

Akiknek az ügyében a politikai szervek folytatták le a vizsgálatot, vagy már előzőleg egyéb államellenes bűncselekményt követtek el, azok alapnyilvántartásba kerültek. A „csak” a hazatérést megtagadó, tiltott határátlépő személyek adatai a központi kutató nyilvántartás adatbázisát bővítették. Az alap- és kutató nyilvántartás a korabeli állambiztonsági nyilvántartási rendszer két formája volt. Alapnyilvántartásba azok a személyek kerültek, akik a fennálló társadalmi berendezkedéssel szemben ellenséges magatartást tanúsítottak, míg a kutató nyilvántartásban a kevésbé veszélyes társadalmi csoportok és egyének adatait rögzítették.[25]



Útlevelkezelés a Ferihegyi (ma Liszt Ferenc) repülőtéren, 1974
Forrás: Fortepan / Urbán Tamás

Érdemes kitérni arra, hogy egy évvel később hogyan változott a „hazatérés megtagadása büntett” állambiztonsági kezelése. 1967 augusztusától a hazatérés megtagadása, a tiltott határátlépés, illetve az úti okmánnyal történő visszaélések előkészületeire utaló jelzéseket, adatokat a BM Útlevel Osztályának, illetve a megyei rendőr-főkapitányságok III/3. (útlevel) csoportjainak, továbbá a BM Határőrség Felderítő Osztályának (vagy az illetékes Határőr Kerület Felderítő Osztályának) kellett megküldeni. Politikai vagy állambiztonsági szempontból fontos személyekről, vagy csoportosan, fegyveresen és repülőgépen történő szökés előkészületeiről a BM III/II-5. Osztályt kellett értesíteni. Ez az osztály felelt a tiltott határátlépés megakadályozásáért és az ezzel összefüggő egyéb operatív feladatok kidolgozásáért, végrehajtásáért. A hazatérésre való felszólítást – a külképviseleti szerveken keresztül – a szolgálati útlevelel külföldön tartózkodók esetében a kiküldő intézmény, egyéb esetekben a BM Útlevel Osztály végezte. A hazatérés megtagadása, illetve tiltott határátlépés gyanúja esetén – ha azt a közkegyelemről szóló törvényrendelet megjelenése, 1963. március 22. után követték el – a vizsgálatot a terhelt távollétében meg kellett kezdeni, azonban amennyiben a tettesek társadalmi veszélyességét csekélynek minősítették, vagy jelentéktelen beosztásban dolgoztak, illetve egyéb bűncselekményt nem követtek el, az eljárást határozatlan időre fel lehetett függeszteni.[26]



A soproni határátkelő, 1982
Forrás: Fortepan / Magyar Rendőr

Egy 1969. október végi javaslat szerint az 1966-os kormányrendelet beváltotta a hozzá fűzött reményeket, hiszen a hazatérést megtagadók száma az 1965-ös évhez viszonyítva lényegesen csökkent. A Jugoszlávián keresztül disszidáltak száma a vízumkényszer megszüntetése óta (1966) ugyan növekedett, de a nyugati országokba irányuló turistaútlevél iránti kérelmek elutasításának aránya a „differenciáltan alkalmazott korlátozó intézkedések” miatt az utolsó három évben 17%-ról 9%-ra csökkent.[27] A későbbiekben pedig az útlevélügyek intézését, mivel az valójában elsősorban igazgatási és nem rendőrségi jellegű feladat volt, szervezetenként is az igazgatásrendszert hatáskörébe utalták; a BM Igazgatásrendészeti Csoportfőnöksége 1971-ben kezdte meg működését.[28]

Ahogy *Köbel Szilvia* tanulmányában megállapította, a tiltott határátlépés jogi minősítése a Kádár-korszakban egy változáson ment keresztül: a közrend elleni bűncselekményből (1961-es Btk.) államigazgatás elleni bűncselekmény (1978-as Btk.) lett, ami a külföldre utazás és a külföldön tartózkodás szabályainak kijátszását jelentette.[29] A nyolcvanas évek végén Magyarországon a külföldre utazás lehetőségei ugyan egyre jobban szélesedtek, ez azonban nem jelentette azt, hogy a politikai rendőrség ne foglalkozott volna később is kiemelten az ebbe a körbe tartozó ügyekkel egészen a rendszerváltásig.[30]

Dokumentum:

Állambiztonsági jelentés az ún. hazatérés-megtagadási ügyekről

Budapest, 1966. október 3.

Belügyminisztérium

Szigorúan titkos!

III/1. Osztály

Tárgy: A BM III. F[ő]cs[opor]t[ő]n[ő]k[ség] vizsgálati szervei által 1965. január 1. – 1966. június 30-ig terjedő időszakban nyomozott hazatérés-megtagadási ügyek tapasztalatai

Jelentés

Az MSZMP Központi Bizottsága 1960. október 18-i határozatát[31] követően a kapitalista országokkal is erőteljesen fellendült idegenforgalmunk, kiszélesedtek gazdasági, kulturális és egyéb kapcsolataink. Megnövekedett idegenforgalmunk politikai és gazdasági szempontból egyaránt jelentős eredményei mellett mutatkoznak nemkívánatos kísérő jelenségei. [!] A nagyarányú turistaforgalom és az egyéb külföldi utazások számának növekedése szélesebb lehetőséget teremtett a tőkés államok agresszív köreinek arra, hogy azt kihasználják a Magyar Népköztársaság elleni aknamunkájuk céljaira.

Az imperialista államok fellazítási politikájának következtében a hazánkban még meglévő belső ellenséges erők részéről fokozódott a nyugati életforma népszerűsítése társadalmunk egyes rétegei, különösen az értelmiség, a kispolgári elemek és az ifjúság irányában. Egyes hazalátogató disszidensek feltűnően költökező életmódja, a szocialista államunk[á] és társadalmi rendünket becsmérlő izgató kijelentései a politikailag tájékozatlan, megfelelő kritika híján lévő személyekre esetenként szintén nem maradt[ak] hatástalan[ok]. Az egyes nyugati államokban átmenetileg tapasztalható gazdasági konjunktúra, párosulva a magasán képzett műszaki értelmiségiek és szakmunkások irányában jelentkező munkaerő-csábítással, kozmopolita beállítottságú, karrierista elemeket – gyakran jóhiszemű tájékozatlanokat is – arra indít, hogy külföldi tartózkodásuk alatt munkát vállaljanak, esetleg végleg háttal fordítsanak hazájuknak. Az utóbbi években az ellenséges hírszerző szervek – felismerve a disszidálásokban rejlő operatív és propaganda-lehetőségeket – nyugatra utazó állampolgárainkat a legkülönbözőbb módszerekkel, pl. jó állások, kutatómunka-lehetőségek, ösztöndíjak stb. kilitábsba helyezésével megkörnyékezik és megpróbálja őket kémkedésre beszervezni, vagy hazatérés megtagadására bírni.

I.

A hazatérés-megtagadást elkövetők ellen osztályunk, az illetékes operatív szervekkel egyetértésben, már 1964-ben kezdeményezett eljárást, sőt 6 fő ellen a nyomozást le is folytatta. Következésképpen és országos viszonylatban azonban csak 1965 második felében kezdtünk fellépni a büntetőjog eszközeivel a hazatérést megtagadókkal szemben. Ez a magyarázata annak, hogy a BM III. F[ő]cs[opor]t[ő]n[ő]k[ség] szervei országos viszonylatban

1965 első felében	21 fő
1965 második [felében]	119 fő
1966 első [felében]	133 fő ügyében folytattak nyomozást e büntett alapos gyanúja miatt.

A fenti adatok értékelésénél figyelembe kell venni egyrészt, hogy e büntett elkövetőinek száma sokszorosa az eljárás alá vontakénak, másrészt a bűntügyek terheltjeinek 50%-a cselekményét a korábbi években követte el. Végül figyelmeztetnem kell, hogy a fenti adatokban nem szerepelnek azok a kiskorú személyek (53 fő), akik szüleikkel együtt hagyták el az országot és maradtak külföldön.

A hazatérés-megtagadási ügyek nyomozásának szélesebb körű beindulásakor tapasztaltuk, hogy – részben a vonatkozó törvényszakasz (Btk. 205. §.) joghézagai folytán – bizonytalanság, eltérő értelmezés tapasztalható a bűnüldöző szerveknél.^[32] Ennek megszüntetése céljából a BM II. F[ő]cs[opor]t[ő]n[ök]s[ég]gel, valamint a Legfőbb Ügyészséggel egyetértésben kiadtuk az 1965. október 2-i körlevelünket, melyben megjelöltük, hogy a politikai vizsgálati szervek milyen ügyekben és hogyan járjanak el.^[33] Ennek ellenére még napjainkban is tapasztalható, hogy egyes megyei szerveink a körlevélben foglaltakat, mind a differenciált eljárás módozatait tekintve, helytelenül értelmezik.

Nógrád, Szabolcs-Szatmár megyében a politikai vizsgálati szervek egyetlen személy ellen sem indítottak eljárást, más megyékben, mint pl. Fejér, Zala és Borsod, mindössze 1-1 főt vontak felelősségre. Ezekben a megyékben szinte kizárólag a bűnügyi szervek folytatják a nyomozást a hazatérést megtagadókkal szemben.

Viszonylag nagyobb számban a Tolna (35 fő), Vas (35 fő), Somogy (16 fő), Csongrád (16 fő) és Győr (15 fő) megyei RFK III/1. alosztálya indított eljárást hazatérés megtagadása miatt. E megyékben viszont elenyészően kevés azon ügyek száma, melyekben a bűnügyi szervek jártak el.

E büntett elkövetőinek többsége (46,6%) 26 és 40 életév közötti, de viszonylag magas a 40–60 életév közötti elkövetők száma is (27,8%).

A tárgyidőszakban e büntett elkövetése alapos gyanúja miatt 6 magas képzettségű, kutatómunkát végző tudós, illetve külföldön is nagy szak tekintéllyel rendelkező személy ellen folytattunk nyomozást.

Így pl.: Dr. [F. Gy.] Állami-díjjal kitüntetett vegyész-mérnök, a Petrokímiai Beruházási Vállalat igazgatója 1966-ban családjával együtt nyugatra utazott, és az NSZK-ból tagadta meg a hazatérést.^[34]

Dr. [L. L.] neves vegyész-kutató, a biológiai tudományok kandidátusa, a streptomycin egyik feltalálója 1965-ben feleségével együtt disszidált az USA-ba.^[35]

Dr. [M. E.] Kossuth-díjas, az Országos Vízügyi Főigazgatóság Munka Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett főosztályvezetője 1964-ben szolgálati útlevelel Olaszországba utazott. Jelenleg az NSZK-ban él, ahol, mint írja, „a világ leghíresebb laboratóriumát” vezeti.^[36]

Dr. [M. L.], a Budapesti Műszaki Egyetem Finommechanikai Tanszékének docense, aki UNESCO-szakértőként az Algériai Műszaki Főiskolán tevékenykedett, feleségével és egész családjával együtt tagadta meg a hazatérést.^[37]

A fentiekben kívül 51 mérnök, műszaki értelmiségi, 26 orvos, gyógyszerész és eü.[egészségügyi] dolgozó, 15 pedagógus és 17 közgazdász, jogász és egyéb értelmiségi ellen folytattunk nyomozást. E kategóriák tehát az összelkövetők 42%-át teszik ki. Viszonylag magas az ipari munkások, főleg szakmunkások, valamint az alkalmazottak számaránya (az előbbieké kb. 18, az utóbbiaké kb. 17%). A közölt adatok értékelésénél természetesen figyelembe kell venni azt is, hogy a politikai vizsgálati szervek elsősorban az elkövetők ellen folytattak nyomozást, akik beosztásuknál fogva fontosabb államtitkok birtokában voltak, vagy egyéb személyi és tárgyi körülmények emelték ki cselekményük társadalomra [való] veszélyességét.

A fentiekben részletezetteknek megfelelően alakult az elkövetők iskolai végzettség szerinti megoszlása is. A hazatérést megtagadók több mint egyharmada egyetemet, főiskolát, 26%-a pedig középiskolát végzett.

Az eljárás alá vontak közül legtöbben a nehézipar területén dolgoztak a büntett elkövetéséig (59 fő), tudományos, kulturális, művészeti, valamint pedagógus pályán 47 fő, egészségügynél [!] 23 fő dolgozott. A vizsgált másfél év alatt 11 fő disszidált különböző minisztériumok és főhatóságok dolgozóinak közül.

A büntett elkövetéséhez 108 fő turista-, 145 fő látogatói útlevelet használt. Ez teszi ki az abszolút többséget. Szolgálati útlevelel 15 fő (többségükben különböző külker[eskedelmi] vállalat dolgozója) távozott, tanulmányi útról 5 fő tagadta meg a hazatérést.

Adataink szerint a hazatérést megtagadók közül 108 fő (40%) az NSZK-ban, 64 fő (23%) Ausztriában, 16 fő Kanadában, 15 fő az USA-ban, a többiek különböző más kapitalista országokban telepedtek le, vagy kívánnak letelepedni. 29 fő esetében nem rendelkezünk megbízható adatokkal arról, hogy melyik kapitalista államba disszidáltak.

A nyomozás során, mivel az elkövetők távollétében folyik, nehézségekbe ütközik annak megállapítása, hogy milyen motívumok indították az érintetteket cselekményük elkövetésére. E tekintetben a tanúk nyilatkozataira, kisebb számban az elkövetők által levélben közölt és a nyomozás során is beigazolódott adatokra támaszkodva, az alábbiak állapíthatók meg:

az elkövetők többsége, 87 fő *egzisztenciális okokból, karrierizmusból, külföldi rokonok, barátok, pályatársak rábeszélésére vagy csábítása eredményeképpen* határozta el magát arra, hogy hazáját – családjával egyetemben – elhagyja. Csaknem valamennyien már korábban is többször jártak külföldön, ahol ismeretségre tettek szert, és ismerőseik segítségére támaszkodva vagy azok ajánlatára követték el cselekményüket.

Jellemző példa erre [A. G.] kandidátusa, az ELTE Bölcsészkarjának adjunktusa, [aki] mint ösztöndíjas 1962–63-ban Ausztriában tanult, járt az NSZK-ban és Svájcban is. Nevezett a bonni egyetem meghívására 1965 áprilisában szolgálati útlevelel az NSZK-ba utazott, majd onnan nem tért vissza. Szüleinek levélben többek között így ír: „...a szakma legkiválóbb professzorai azonnal ellátták ajánlatokkal, a bonni egyetemről, egy angol régészeti intézetig válogathattam. Végül a bonni múzeumot választottam...”. A továbbiakban arról tájékoztatja hozzátartozóit, hogy pár éven belül tanszékvezető tanár lesz és jelenleg is 10 000.-forintnak megfelelő fizetést kap.^[38]

Dr. [B. I.] atomfizikust, a műszaki tudományok kandidátusát egy Franciaországban élő barátja hívta ki és támogatta abban, hogy egyetemi katedrát kapjon.^[39]

Ellenséges politikai beállítottság, nyugatimádat 35 fő esetében volt bizonyítottan és meghatározó jelleggel az elkövetés oka.

Pl. [P. Zs.], a Vízgazdálkodási Kutatóintézet osztályvezetője, az ellenforradalom alatt forradalmi bizottsági tag, aki a szerveink által felszámolt Emödi László és társai összeesküvésben is kompromittált személy volt, 1964-ben látogató útlevelel utazott ki Ausztriába és tagadta meg a hazatérést.[40]

[A. Zs.] technikus-szerkesztő, 1964 nyarán mint turista utazott Ausztriába, majd az NSZK-ba települt át, külföldről a népi demokráciát súlyosan sértő, rágalmozó leveleket küldözget hozzátartozóinak. A nyomozás során kiderült, hogy már korábban is ismert volt ellenséges beállítottságáról.[41]

A fentiekben kívül az elkövetés okaként szerepel még vélt sérelem, személyi ellentét 14 főnél, házasságkötés vagy erre irányuló szándék 15 főnél, rendezetlen családi élet, tartási kötelezettség alól való kibúvás, betegség 31 főnél. 76 fő ügyében megbízható adatok híján nem sikerült megállapítani a büntett elkövetésének okát. Természetesen e büntettségre is áll az a kriminalisztikában közismert megállapítás, hogy a bűnös akaratelhatározás létrejöttében és realizálódásában rendszerint nem egyetlen ok, hanem az okok láncolata és kölcsönhatása érvényesül. A fentiekben csupán egy-egy ügyben megállapíthatóan a determinánsokat emeltük ki.

Az e büntett elkövetését elősegítő számtalan tényező sorából csupán néhányat kívánunk kiemelni, ezek közül is első helyen kívánokozni említésre az útlevel-kérelmet javasoló [!] egyes munkaadók felületessége, sőt felelőtlensége. A nyomozott ügyek között nem egy akadt, ahol a javaslattevők kimutathatóan a valóságnak meg nem felelő adatokat igazoltak, vagy lényeges körülményeket elhallgattak.

Pl. Dr. [P. L.] közgazdász, a Vízügyi Építővállalat p[énz]ü[gyi] osztályvezetője esetében, aki 1965 februárjában látogató útlevelel ment az USA-ba és tagadta meg a hazatérést, a vállalat igazgatója igen kedvező javaslattal látta el a nevezett útlevel-kérelmi lapját, elhallgatva, hogy nevezett ellen 7 esetben folyt feyelmi, és kiutazása idején is feyelmi eljárás alatt állott.[42]

Ilyen eset előfordult Csongrád megyében is, ahol a rözskei Petőfi TSZ adminisztrátora igazolta [T. J.] helyi lakos munkaviszonyát és javasolta útlevelelének kiadását, holott nevezett a TSZ-szel nem is állt munkaviszonyban. Tóth a feleségével együtt Olaszországban maradt.

A szerveink által nyomozott hazatérés-megtagadási ügyekben feltárt adatok arra engednek következtetni, hogy egyes esetekben *a belügyi szervek sem járnak el kellő körültekintéssel* és kiadják az útiokmányokat olyan kérelmezőknek is, akiknél a körülmények világosan utalnak disszidálási szándékukra.

Dr. [G. Z.] szegedi ügyvéd 1965 augusztusában a Moszkva–Helsinki társasutazásról nem tért vissza. A nyomozás során kiderült, hogy a felesége két gyermekével ugyanabban az időben az NSZK-ba utazott kitelepített rokonai meglátogatása céljából. A család az NSZK-ban találkozott, letelepedett. Mint figyelemre méltó körülményt kell megemlíteni, hogy [G.] kiutazása előtt eladta gépkocsiját és értékeeseb vagyontárgyait.[43]

1964 nyarán [B. J.] budapesti kisiparos feleségével együtt betegsége gyógyítása céljából az NSZK-ba utazott. Néhány hónappal később idősebb, orvostanhallgató fia egyéni turistaként Ausztriába, majd egy héttel később kisebb fia meghívására ugyancsak Ausztriába, ugyanebben az időben a fiatalabb [B.] mennyasszonya az NSZK-ba kért útlevelet. Koordinációs hiba folytán – mivel az útlevel-kérelmi lapjukat külön-külön nyújtották be – az egész családnak sikerült disszidálnia.[44]

Arra is volt példa, hogy az útlevel- és vámellenőrzés során merültek fel olyan momentumok, melyek félreérthetetlenül jelezték, hogy a kiutazó nem kíván hazájába visszatérni.

Pl. [G. B.] tervező-gépészmérnök, a Szakma Kiváló Dolgozója 1964 szeptemberében 9 éves gyermekével egyéni turistaként utazott Ausztriába. Röviddel később felesége turistacsoporttal szintén Bécsbe utazott. A család nem tért vissza. A [G.]nél kiutazása során megejtett vámvizsgálat megtalálta ugyan diplomáját, iskolai bizonyítványait és egyéb személyi iratait, ennek ellenére – kisebb huzavona után – kiléptették az országból.[45]

Végül meg kell említeni, hogy az esetek jelentős részében éppen az a körülmény mozdította elő, illetőleg könnyítette meg a hazatérés megtagadására irányuló bűnös akaratelhatározás realizálását, hogy *a kiutazó magával vihette feleségét, kiskorú gyermekeit is.* (E büntett elkövetőinek 54%-a házastársával, illetőleg családjával együtt maradt külföldön.) Ezt a következtetést támasztja alá nagyszámú olyan eset, amikor az elkövető már korábban is több ízben járt külföldön – tudományos ülésszakokon, konferenciákon, hivatalos küldetésben stb. –, nemegyszer éppen abban az országban, ahonnan legutóbb a hazatérést megtagadta, – azonban minden alkalommal visszatért, mert annak idején a családját nem vihette magával.

Az elmondottakra jellemző a már említett dr. [B. I.] saját személygépkocsiján Franciaországba disszidált atomfizikus ügyének nyomozása során tanúként kihallgatott édesapjának alábbi vallomása: „... csupán annyit kívánok még megjegyezni, hogy mélységes hiba volt a Belügyminisztérium részéről egy 3 éves gyermek külföldre vitelének engedélyezése. Ha ezt a fiának nem engedték volna meg, nem történt volna bűncselekmény, amiért most őt elmarasztalják.” Dr. [B.] egyébként 1958-ban hivatalos küldetésben Svájcban, 1963-ban feleségével együtt turistaként Olaszországban járt, azonban mindkét alkalommal visszatért, mert gyermekét nem vihette magával.

A Békés megyei RFK III/1. alosztálya folytatott nyomozást dr. [M. J.] orvos és felesége bűnygyében hazatérés megtagadása alapos gyanúja miatt, mert 3 kiskorú (2, 9 és 11 éves) gyermekével együtt az NSZK-ból nem tértek vissza. A nyomozás megállapította, hogy dr. [M. J.] és felesége 1964-ben már járt az NSZK-ban, azonban gyermekeiket ez alkalommal nem vitték magukkal. Visszatérésük után [M.]né és a gyermekek magánúton németül tanultak, tehát nyilvánvalóaz már ekkor készültek a következő évben megvalósított disszidálásukra.[46]

Mint fentebb már említettük, a hazatérést megtagadók többsége házastársával, gyermekeivel együtt követte el cselekményét. Ez a körülmény és más, a nyomozás során feltárt momentum gyakran arra enged következtetni, hogy az elkövetők már előre készültek a disszidálásra. (Több bűnygyben is megállapítottuk, hogy értékeeseb vagyontárgyaikat, ingatlanait kiutazásukat megelőzően eladták, vagy itthon maradt hozzátartozóiknak elajándékozták, lakásukba másokat költöztettek be stb.) Ezek a személyek, miután e magatartásukkal az útlevelet kiadó hatóságot utazásuk célját, útírányát stb. illetően félrevezették, tulajdonképpen nem a hazatérés megtagadása, hanem „a hatóság félrevezetésével szerzett útiokmány” felhasználásával elkövetett tiltott határátlépést (Btk. 203. §.) követték el.[47] A szerveink által nyomozott több bűnygyben ezt a minősítést vettük alapul, amit a bíróságok általában magukéva is tettek. (Ezen ügyek számszerű kimutatásunkban nem szerepelnek.) Itt kell megemlíteni, hogy nem minden bíróság fogadta el ezt az álláspontot, másrészt nem minden ügyben sikerült megnyugtatóan bizonyítani azt a minősítést szempontjából lényeges körülményt, hogy az elkövető olyan magatartást tanúsított már az útiokmányok megszerzése kapcsán, amely a tiltott határátlépés említett törvényi tényállását meríti ki.

Ritkábban, de előfordult az is, hogy a terhelt a hatóság félrevezetésének nyíltabb, durvább formáját alkalmazta:

[Sz. D.], a „Komplex” Külkereskedelmi Vállalat osztályvezetője 1965 szeptemberében a turistaúttjához benyújtott útlevelkérelmét saját maga véleményezte és látta el a vállalat csalárd úton megszerzett hivatalos pecsétjével. Az ily módon birtokába került útlevelel Ausztriába utazott, ahonnan nem tért vissza.[48]

[P. T.] büntetett előéletű gázszerelő 1966 nyarán a testvéröccse személyi igazolványának felhasználásával szerzett útlevelel tett kísérletet arra, hogy Törökországba disszidáljon.[49]

A hazatérést megtagadást elkövetők közül 7 fő e büntetett halmazatban, megállapítottan más bűncselekményt is elkövetett. Éspedig:

Kémkedést	1 fő
Összeesküvés előkészületét	1 [fő]
Izgatást	2 [fő]
Állam- és szolgálati titoksértést	2 [fő]
Tiltott határátlépéshez való segítségnyújtást	1 [fő]

E kérdéssel összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a hazatérést megtagadók között viszonylag magas azoknak a száma, akik fontos államtitkok birtokában voltak.

Pl. A Győri Vagon- és Gépgyárból 6 fő vezető-műszaki beosztású dolgozó, a Központi Fizikai Kutató Intézetből 2 fő, a honvédségtől két hivatásos tiszt és más fontos beosztású személy mellett olyan hazatérés-megtagadó is akadt, aki a BM-szervekkel állt titkos kapcsolatban. (Ez utóbbiról konkrétan tudjuk, hogy a dán rendőrségen e kapcsolatát fel is fedte.)

Az elmondottakból következik, hogy e büntetettnek, az esetek egy részében, politikai jelentősége van még akkor is, ha az illetőt nem kifejezetten ellenséges érzülete indította cselekménye elkövetésére. Emellett azt is figyelembe kell venni, hogy a külföldön letelepedett magyar állampolgárok közül egyeseket – hiszen többségük egzisztenciálisan kiszolgáltatott helyzetben van a fogadó országgal szemben – az ellenséges hírszerző és propaganda-apparátus felhasználhatja a Magyar Népköztársaság elleni aknamunkára, a fellazító politika céljaira.

II.

A hazatérés megtagadása büntetett elkövetők ellen indított büntetőeljárások a nyomozással összefüggő több problémát vetettek fel. A lényegesebbek ezek közül a következők:

A 0014. és 0024/1966. sz. miniszteri parancsokban meghatározott elveket egyes megyei rendőrfőkapitányságok figyelmen kívül hagyják azáltal, hogy nem differenciálnak kellőképpen.[50] Az e bűncselekmények miatt indított nyomozásokat ugyanis egyes megyékben kizárólag a bűnügyi vizsgálati szervekre bizzák, más megyékben pedig olyan ügyekben is a III/1. osztály folytatja a nyomozást, melyekben azok jellege, az elkövető személyi körülményei, sem pedig operatív érdekek azt nem indokolják.

Kevés kivétellel, csaknem valamennyi politikai vizsgálati osztályra vonatkozik az a megállapítás, hogy a büntetőeljárás megindításánál nem alkalmazzák következetesen a differenciálás elvét, és esetenként olyan hazatérés-megtagadási bűnügyekben is eljárnak, amikor a nyomozás lefolytatása célszerűségi okokból mellőzhető lenne. (Pl. elaggott, beteges, Magyarországon hozzátartozókkal nem rendelkező személyek, nyugdíjasok stb. ügyében.)

E büntetett specifikus jellegéből – a terhelt távollétében folyik az eljárás – adódik, hogy a bizonyítás általában bonyolultabb, mint más bűnügyekben. A nyomozás legtöbbször a hozzátartozók vallomásaira van utalva, akik éppen a rokonok kapcsolatból adódó, törvényben biztosított jogaikkal élve nem hajlandóak vallomást tenni, vagy ha vallomást tesznek, azt nem a valóságnak megfelelően adják elő. Miután mind a II., mind a III. F[ő]cs[opor]t[ő]n[ök]ség vizsgálati szervei viszonylag nagy számban folytattak nyomozást hazatérés-megtagadási ügyekben, kezd közismertté válni, hogy a nyomozó szervek e büntetett bizonyításához az elkövetők külföldről írott leveleit használják fel, az itthon maradt rokonok e levelet elégetik, vagy más módon megsemmisítik. Ebből adódik, hogy több ügyben pótnyomozásra került sor, vagy a nyomozást fel kellett függeszteni. (Hazatérés-megtagadási ügyekben országos viszonylatban 9 ügyben rendeltek el pótnyomozást, és 12 ügyben részben az említett és részben más okoknál fogva a nyomozást fel kellett függeszteni.)

Az említett okok játszanak közre abban is, hogy a bűncselekményt kiváltó okok és az elkövetést elősegítő körülmények megnyugtató tisztázása nem minden ügyben járt sikerrel. Ez viszont a bűnmegelőzés szempontjából fontos szignalizációs tevékenység teljesítését hátráltatja. (Osztályunk mindössze 4 esetben szignalizálta az érintett szerveknek az általa észlelt hiányosságokat. A megyei III/1. osztályok viszont – adataink szerint – egyetlen esetben sem teljesítették e kötelességüket, holott annak fontosságát az említett miniszteri parancsok külön kiemelik.)[51]

A bizonyítási eljárás bonyolultsága sok esetben azt is akadályozza, hogy a törvényben megszabott vagyonekobjás feltételeit már a nyomozás során biztosíthatjuk. Több ügy tapasztalata utal arra, hogy a hazatérés-megtagadást elkövetők ingó és ingatlan vagyontárgyaikat külföldre távozásuk előtt elidegenítik, így azok zár alá vétele iránt a nyomozás csak akkor tud intézkedni, ha előzőleg felderíti hollétüket, megnyugtatóan tisztázza az elajándékozásukkal, eladásukkal összefüggő körülményeket.

Az említett intézkedések végrehajtása pedig, különösképpen 1967. január elsejétől – a Be [büntető] eljárási törvény]-t módosító 1966. évi 16. sz. tvr. hatályba lépését követően, mivel az említett tvr. 31. §. b. pontja lehetővé teszi a vagyonekobjást az 1 évet meghaladó szabadságvesztés esetén is – fokozottabb terhet ró a nyomozó szervekre, és esetenként kihatással lehet a hazatérés-megtagadási ügyekben a vizsgálat alaphatáridejének betartására is.[52]

Bár a koordinációs bizottság[53] döntése alapján a Belügyi Szemlében a közeljövőben megjelenő cikk[54] a nyomozással összefüggő problémák közül többet tisztáz, távolról sem mondható, hogy minden kérdést megold, hiszen a Belügyi Szemle mint szakfolyóirat nem tekinthető sem a Btk., sem a Be. értelmezése szempontjából autentikus, minden nyomozó hatóságra kötelező, vagy irányadó jogforrásnak. A nyitott kérdések tehát, mint

a hazatérésre való felhívás kibocsájtására jogosult hatóságok köre,

a felszólításra adandó válasz időpontja,

a tiltott határátlépés és hazatérés megtagadásának elhatárolása,

a távollevő elkövető terheltté nyilvánításának és ezzel összefüggésben a védelem szerepe,

szükséges-e hatósági felszólítást küldeni annak a hazatérés megtagadását elkövető személynek, akinek esetében büntetett megvalósító magatartásának körülményei félreérthetetlenül utalnak végleges külföldön maradási szándékára,

továbbra is eldöntetlenek, elvi állásfoglalást igényelnek.

A BM III. Főcsoportfőnökség vizsgálati szervei által nyomozott és bíróság elé került ügyek közül ezideig I. fokon 39, II. fokon 114 fő ügyében született ítélet. A csatolt statisztikai adatokból kitűnően az eddig letárgyalt ügyeinkben a vádlottak 33%-a 1 éven aluli, 51%-a pedig 1-2 évig terjedő szabadságvesztés büntetést kapott.^[55] A bíróság elé állítottaknak csupán 6,5%-ában szabott ki a bíróság 3 évet meghaladó, tehát vagyonekbezárás kimondását is lehetővé tevő ítéleteket. Az ítélkezési gyakorlat egyébként a hazatérés-megtagadási ügyekben szinte megyénként, sőt egyes megyéken belül járásonként is eltér. (Komárom megyében pl. valamennyi bíróság elé került személy ügyében –9 fő – 1 éven aluli szabadságvesztés büntetést szabott ki a bíróság.)

A jelentésünkben már említett számos tisztázatlan és a különböző jogalkalmazók által különféleképpen értelmezett kérdések következtében 9 fő esetben kellett pótnyomozást folytatni.

A nyomozást 3 fő ügyében különböző okok folytán megszüntettük, 12 fő ügyében a felügyeletet gyakorló ügyész elvtársakkal egyetértésben felfüggesztettük. A büntetőeljárás felfüggesztésére az esetek többségében azért került sor, mert a hazatérésre felszólító felhívásra válasz még nem érkezett, vagy a törvényben előírt felhívás nem történt meg.

A bíróságok hazatérés-megtagadási ügyekben összesen 3 fő ügyében hoztak felmentő ítéletet bűncselekmény hiányában. (Időközben a terhelt visszatért, betegsége akadályozta hazatérésében.)

Javaslat:

1) A Btk. 205. §-ának joghézagai folytán felmerült jogviták eldöntése érdekében, az egységes joggyakorlat kialakítása céljából a Legfelsőbb Bíróság adjon ki elvi állásfoglalást.

2) A Belügyminisztérium az alárendelt szerveire kötelező érvénnyel, belső utasításban rendezzen minden olyan, a hatáskörébe tartozó kérdést, melyek vitatottak, vagy a különböző nyomozó szervek gyakorlatában eltérően értelmezettek.

Differenciálás. Mikor, melyik szerv köteles a nyomozást lefolytatni? Melyek a hazatérés megtagadásának azon esetei, amikor politikai vagy egyéb célszerűségi okokból az eljárás megindításától el lehet tekinteni?

Hazatérésre való felhívás. Figyelemmel arra, hogy a felhívás nem nyomozati cselekmény, hanem államigazgatási intézkedés, helyesnek tartanánk, ha azt az Útlevel Osztály Vezetője kezdeményezné és küldené meg a címzettnek az illetékes külügyi szerveken keresztül.

Vagyontárgyak felderítése. Célszerűnek látszik, figyelemmel a nyomozás alaphatáridejére és a módosított Be. rendelkezéseire, meghatározni azoknak a nyomozati intézkedéseknek a körét és terjedelmét, melyeket a külföldre távozott elkövető vagyontárgyainak felderítése, valamint az elidegenítés körülményeinek tisztázása céljából a nyomozó szerveknek végre kell hajtaniuk.

Szignalizáció. A büntettek nyomozása során valamennyi feltárt hiányosságot haladéktalanul szignalizálni kell, mind a társszerveknek, mind pedig más, intézkedésre jogosult szerv vezetőjének.

Azokban az esetekben, amikor az útlevel kiadását javasoló [!] vezető minden kétséget kizáróan rosszhiszeműen járt el, a cselekmény súlyától függően az eljáró nyomozó szerv kezdeményezzen fegyelmi vagy büntető eljárást.

Megjegyzés:

Javaslatainkba nem vettük fel azokat a korábban vitatott kérdéseket, melyeket azóta rendeztünk, illetőleg melyek megnyugtató rendezése folyamatban van.

Dr. Deák József r[endőr] alezr[edes]

osztályvezető

Mellékelve: 1 db. statisztikai kimutatás (6 lap)

Készítették: RL. r[endőr] alezr[edes] és dr. KT. r[endőr] őrn[agy].

Gépelte: BL-né.

Készült: 4 pld.

1. sz. pld. felterjesztve: Rác Sándor r. v[ezér]őrn[agy], miniszterhelyettes elvtársnak^[56]

2. sz. pld.: III/1-d alosztály^[57]

3. sz. pld.: II. Főcsoportfőnökség

4.sz. pld.: TÜK.^[58]

Nyt. sz: 798-742/66.^[59]

Az irat jelzete: HU-ÁBTL-1-11-9. – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek iratai, BM III/1. Vizsgálati osztály – Gépelt eredeti.

[1] A BM III/1. (Vizsgálati) Osztálya önálló osztályként, hét alosztállyal működött. Az A jelű a kémelhárítási feladatokat látta el, a B jelű a belsőreakció-elhárító alosztály volt, míg a C a katonai, a D az értékelő-tájékoztató, az E a jogügyi, az F pedig a börtönelhárító alosztályként működött. A G jelű alrészleg volt a házfogda, illetve az őrségi alosztály. A Titkárság (később Osztálytörzs) mellett az Anyagi csoport, a Pénzügyi- és Egészségügyi szolgálat egészítette ki az osztályt. Minden megyei rendőrkapitányságon volt vizsgálati részleg, vidéken az államellenes bűntények kivizsgálását is ott végezték. Bővebben SIMON ISTVÁN: *III/1. A Belügyminisztérium állambiztonsági vizsgálati osztálya, 1962–1989*. Budapest, 2021, 41.

[2] Nyikita Szergejevics Hruscsov (1894–1971): szovjet-orosz politikus, pártfunkcionárius. 1918-ban lépett be a kommunista pártba, részt vett az 1918–21-es orosz polgárháborúban. Műszaki főiskolára járt, de nem fejezte be. 1931-től Moszkvában kerületi párttitkárként dolgozott. 1938 és 1949 között az Ukrán Kommunista Párt első titkára, az ukrán kormány elnöke. 1953 és 1964 között a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) KB első titkára, és a Minisztertanács elnöke (1958–1964). 1964 októberében leváltották pártn- és állami tisztségeiből.

[3] Kádár (Csermanek) János (1912–1989): kommunista pártfunkcionárius, politikus, eredeti végzettsége írógép-műszerész. 1931-től a Kommunista Magyarországi Pártja (KMP) tagja, az év végén a KB titkára. 1943-ban főtitkárként főszerepe volt a KMP feloszlásában és a Békepárt megszervezésében. 1945-ben Budapest rendőrkapitány-helyettese. 1945-től 1951-ig a Magyar Kommunista Párt (MKP) KV és PB tagja, a KV titkára, az MKP Budapesti pártbizottsága első titkára (1945–1948), az MKP, majd a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) főtitkárhelyettese (1946–1951), később belügyminiszter. 1951 áprilisában az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) letartóztatta, 1954-ben szabadult. Ezután a XIII. kerületi, majd a Pest megyei pártbizottság első titkára. 1956 október 30. és november 4. között a Nagy Imre-kormány tagja, részt vett az MSZMP létrehozásában, majd titokban elhagyta az országot és szovjet segítséggel puccsot hajtott végre. A létrejövő Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány elnöke 1958-ig. Az MSZMP első titkára (1956–1985), főtitkára (1985–1989). Miniszterelnök 1961 és 1965 között, valamint az Elnöki Tanács tagja. A KB 1989 májusában felmentette KB tagságából és pártelnöki tiszteiből.

[4] Az 1966-os év állambiztonsági jelentőségét bővebben taglalja CSEH GERGŐ BENDEGÚZ: Állambiztonsági helyzetjelentés az 1956-os forradalom tizedik évfordulóján. In: *Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve, 2000–2001*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, 2002, 279–301.

[5] A külföldre távozás szinonimájaként használom a disszidálás fogalmát, bár tisztában vagyok annak pejoratív, negatív értékítéletet hordozó hangzásával, ami elsősorban az 1945 utáni hatalmi diskurzus eredménye. (A disszidálás ugyanakkor az egykori Csehszlovákia területén – a mai napig – kifejezetten pozitív morális tartalmat hordoz: egyfajta tiltakozás a diktatúra elnyomásával szemben.) A „disszidens” kifejezés eredetileg a 17. században került a magyar nyelvbe és „valamilyen közösségből kilépő személy” jelentésben használták.

[6] Kállai Gyula (1910–1996): magyar kommunista politikus, pártfunkcionárius. A középiskolát a Bocskai István Református Főgimnáziumban végezte Debrecenben, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult latin-magyar nyelv és irodalom szakon. 1931-ben Rajk László szervezte be az illegális kommunista mozgalomba, részt vett a Márciusi Front szervezésében és tevékenységében. 1932-től újságíró. 1945 januárjában a kommunista párt propagandaosztályának élére került, februárban a Központi Vezetőség tagjává választották. Rajk letartóztatása után külügyminiszterre lépett elő, de 1951 tavaszán őt is letartóztatták. Koholt vádak alapján tizenöt évi fegyházra ítélték, 1954 júliusában amnesztiával szabadult. Az 1956-os forradalom után tagja lett az MSZMP (Ideiglenes) Központi Bizottságának, valamint Politikai Bizottságának, 1957 februárjától közel három esztendőn át az MSZMP ideológiai titkára volt. 1960. január közepétől a Minisztertanács elnökhelyettese, 1965–1967 között elnöke, ezt követően 1971-ig az országgyűlés elnöke. 1958-tól 1989 márciusáig a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának elnöke.

[7] Benkei András (1923–1991): magyar kommunista politikus, belügyminiszter. Az 1956-os forradalom után 1956 novemberétől 1963 decemberéig a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Szabolcs-Szatmár megyei első titkára volt. Ezután nevezték ki belügyminiszterre, megbízatását 1980. június 27-ig töltötte be. Az MSZMP KB tagja (1959–1985) és országgyűlési képviselő (1980–1985).

[8] HU-MNL-OL-M-KS 288-5.-370. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az 1945 utáni munkáspártok iratai, Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP Központi Szervei, Politikai Bizottság]. A Nemzetközi Kapcsolatok Osztályait a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1961. novemberi határozata hozta létre. Az NKO kettős alárendeltségű szerv volt. Szervezetét, hatáskörét a BM III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökséggel egyeztetett, és az illetékes miniszter által jóváhagyott ügyrend határozta meg. Az NKO-k fedése alatt működő SZT-állomány hivatali munkájáért közvetlenül az illetékes miniszternek (helyettesének) vagy a főhatóság vezetőjének volt felelős, míg az operatív intézkedéseiért a BM III/II. Csoportfőnöknek számolt be. Az NKO „takarása” alatt végzett operatív munkát a III/II-6. Osztály vezetőjének irányítása alapján volt köteles megszervezni. Ennek az osztálynak volt a feladata a hadiipar, a közlekedés, a hírközlés, illetve a minisztériumok és főhatóságok preventív védelmének az ellátása. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3298/1961. sz. határozata az egyes minisztériumoknál, országos hatáskörű szerveknél a nemzetközi kapcsolatok intézéséről. HU-MNL-OL-XIX-A-83-b-289. d. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az államigazgatás felsőbb szervei, Központi (nem miniszteriális) kormányzati szervek, Minisztertanács, Előterjesztések és határozatok.] Bővebben KRAHULCSÁN ZSOLT: A nemzetközi kapcsolatok állambiztonsági szabályozása (1961–1965). *Betekintő*, 2008. 2. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2008_2_krahulcsan.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2021. november 29.)

[9] Gosztonyi János (1925–1985): kommunista pártfunkcionárius, állami tisztviselő. 1946-ban a Nemzeti Parasztpárt ifjúsági szervezetében dolgozott. 1950-től a Demokratikus Ifjúsági Szövetség (DISZ), majd 1956-tól a KISZ KB titkára. Az Elnöki Tanács tagja (1953–1963), Vas megyei párttitkár (1959–1964), az MSZMP Tudományos Osztályának vezetője (1963–1966), a KB tagja (1966–1980), a *Népszabadság* főszerkesztője (1965–1970), művelődésügyi miniszterhelyettes (1970–1974), oktatásügyi államtitkár (1974–1980).

[10] A témáról korábban írt tanulmányomat a bevezetőben több helyen is felhasználtam. KRAHULCSÁN ZSOLT: A be- és kiutazások állambiztonsági- és pártellenőrzése (1956–1964), *Betekintő*, 2010. 1. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_1_krahulcsan.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2021. november 29.)

[11] HU-MNL-OL-M-KS 288-5.-370.

[12] Bővebben RAINER M. JÁNOS: A „hatvanas évek” Magyarországon. (Politika)történeti közelítések. In: *„Hatvanas Évek” Magyarországon. Tanulmányok*. Szerk. Rainer M. János. Budapest, 2004, 22.

[13] HU-MNL-OL-XIX-B-1-az. (66. doboz) A 008/1965. számú belügyminiszter-helyettesi parancs által létrehozott Koordinációs Csoport működési szabályzata és az érintett BM-szervek vonatkozó feladatai. 1966. június 15. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az államigazgatás felsőbb szervei, Belügy, Belügyminiszteri Belső normák gyűjteménye].

[14] HU-MNL-OL-XIX-A-83-b-3215/1966. (422. doboz) A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3215/1966. sz. határozata a kapitalista országok fellazító politikájának visszaszorításáról, és a kapcsolatokból adódó ellenséges tevékenység korlátozásáról, 1966. június 30.

[15] HU-MNL-OL-XIX-B-1-az-10-27/4/1966. (64. doboz) A honvédelmi miniszter és a belügyminiszter 04. sz. együttes utasítása a külföldre utazások szabályozása tárgyában, 1966. október 6.

[16] Bővebben KRAHULCSÁN ZSOLT: A be- és kiutazások állambiztonsági- és pártellenőrzése (1965–1970). *Betekintő*, 2010. 2. sz. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_2_krahulcsan.pdf (Utolsó letöltés ideje: 2021. november 29.) Lásd még HU-MNL-OL-XIX-K-9-e (1. doboz). A külföldi utazások személyzeti feladatainak ellátása (Tervezet a 3215/1966/VI. 30./ Korm. sz. határozatból adódó feladatok ellátása tárgyában kiadandó miniszteri utasításhoz.) [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az államigazgatás felsőbb szervei, Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya].

[17] Uo.

[18] HERNÁDI GYÖRGY – VIRÁGH PÁL: A hazatérés megtagadása büntetténe egyes kérdéseiről. *Belügyi Szemle*, 1966. 7. sz. 21–26.

[19] HU-ÁBTL-1-11-9. Dr. Déri Pál rendőr alezredes főszerkesztő levele Szívós Péter (BM IV. főcsoportfőnök) rendőr ezredesnek a Legfelsőbb Bíróságnak a hazatérés megtagadása büntettével kapcsolatos feljegyzése tárgyában, 1966. augusztus 18. [Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinek iratai, BM III/1. Vizsgálati osztály].

[20] Deák József (1919–2008) 1950-ben került a rendőrség állományába, ekkor Kiskunfélegyháza rendőrkapitányává nevezték ki. 1956 novemberében megerősítették beosztásában. 1960-ban jogi doktori oklevelet szerzett, majd Kecskemétre került, ahol a mezőgazdasági szabotázs-elhárító alosztály vezetője lett. Két évvel később a helyi Politikai Nyomozó Osztály vezetője, majd 1964-től a BM III/1. (Vizsgálati) Osztály vezetője lett 1974-ben történt nyugdíjazásáig. Bővebben SIMON: i. m. 136–137.

[21] HU-ÁBTL-1-11-9. Dr. Deák József rendőr alezredes osztályvezető feljegyzése a hazatérés megtagadása tárgyában, 1966. augusztus 19.

[22] Dr. Kása Tibor 1949 márciusában jelentkezett az ÁVH pécsi karhatalmi századába, majd a budapesti II. karhatalmi századhoz. 1951-től a Vizsgálati Osztályon dolgozott. 1956. október 30-ig a szolgálati helyén tartózkodott, majd bujkált, 1957 novemberétől már újra a Vizsgálati Osztályon teljesített szolgálatot, főként „ellenforradalmi bűncselekmények” kivizsgálását irányította. HU-ÁBTL-2-8-1-10907. Dr. Kása Tibor. [Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Személyzeti, munkaügyi és pénzügyi iratok, Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak irata].

[23] DR. KÁSA TIBOR: Néhány gondolat „A hazatérés megtagadása büntett egyes kérdéseiről” című cikkhez. *Belügyi Szemle*, 1966. 9. sz. 55–63.

[24] A hazatérés megtagadásáról. *Belügyi Szemle*, 1966. 10. sz. 61–66.

[25] Bővebben PETRIKÉNY VÁMOS IDA: Iratok a Történeti Hivatalban. In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal Évkönyve 1999*. Szerk. Gyarmati György. Budapest, 1999, 33.

[26] HU-MNL-OL-XIX-B-1-az. (67. doboz) A belügyminiszter 023. számú parancsa a hazatérést megtagadásokkal, tiltott határátlépésekkel és úti okmányokkal való visszaéléssel összefüggő eljárásokról, 1967. augusztus 7.

[27] HU-MNL-OL-M-KS 288-5.-502. Javaslat a Politikai Bizottságnak útlevelel jogszabály kiadására és annak főbb elveire.

[28] HU-MNL-OL-XIX-B-1-ai. Javaslat az útlevelel ügyintézés szervezeti módosítására, 1969. október 9.

[29] A külföldre utazás és a külföldön tartózkodás szabályainak kijátszása tényállása az 1978. évi IV. törvény szerint: „217. §. (1) Aki a) a Magyar Népköztársaság államhatárát engedély nélkül vagy meg nem engedett módon lepi át, b) a külföldre utazás és a külföldön tartózkodás szabályainak kijátszásával tartósan külföldön marad, és ezzel a Magyar Népköztársaság érdekeit jelentősen sérti, büntetett követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdés b) pontjában meghatározott bűncselekményt szolgálatával vagy hivatalos megbízásával visszaelve követi el, öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdés a) pontjában meghatározott bűncselekményt a) fegyveresen, b) csoportosan követik el. Bővebben KÖBEL SZILVIA: Kémkedési ügy a nyolcvanas évek végén, Magyarországon – a „fennálló rend” elleni bűncselekmények kontextusában. In: *Ügynökhistoriák a Lajtán innen és túl. Hírszerzéstörténeti tanulmányok*. Szerk. BARÁTH MAGDOLNA – SZEKER NÓRA. Budapest – Pécs, 2020, 248–249.

[30] Uo.

[31] A Politikai Bizottság határozata a Magyar Népköztársaság útlevelel- és vízumrendszerének néhány kérdéséről, 1960. október 18. Jegyzőkönyv a PB 1960. október 18-i üléséről. HU-MNL-OL-M-KS 288-5.-205. Közli NÉMETH JÁNOSNÉ: Az idegenforgalom és az emigráció kérdése az MSZMP Politikai Bizottsága előtt 1960-ban. *Levéltári Szemle*, 1993. 2. sz. 42–65.

[32] A BTK 205. §. a hazatérés megtagadása tényállását ismerteti. Aki megengedett módon hagyta el az országot és annak területére hatósági felhívás ellenére nem tér vissza, vagy egyébként juttatja kifejezésre azt az elhatározását, hogy végleg külföldön marad, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Mellékbüntetésként vagyonelkobzásnak is helye van. 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről. <http://www.jogportal.hu/index.php?id=qk04y25brxtctd8vw&state=19790414&menu=view> (Utolsó letöltés ideje: 2021. november 12.)

[33] A BM II. Főcsoportfőnökség, tehát az Országos Rendőrfőkapitányság (ORFK) és az alá rendelt szervek. A fent hivatkozott körlevelet sajnos nem sikerült megtalálnom, az MNL OL belügyi normái és az ÁBTL parancslistái között sem lehetett fel.

[34] A dokumentumban közölt esetek szereplőinek teljes nevét a személyiségi jogokra való tekintettel nem közlöm. Dr. F. Gy. 1954-ben a Szocialista Munka Erdemérem, egy évvel később a Munka Erdemrend, majd disszidálásának évében, 1966-ban az Állami Díj II. fokozata kitüntetésben részesült. A BM ügy szerzett tudomást a disszidálásról, hogy a budapesti 72. számú Postahivatal, ahol az állambiztonság operatív levéllenőrző részlege is működött, feljuttatta, mert egy feladó nélküli, a sofőrjének címzett levele a „postakezelés során megsérült, így annak tartalma ismertté vált.” Ebben a levélben tájékoztatta az autővezetőt, hogy nem kíván visszatérni Magyarországra és ingóságairól, lakásáról is rendelkezett. A levelet írásszakértővel megvizsgáltatták, majd miután kiderült, hogy az valóban F. Gy-től származik, elrendelték a nyomozás, illetve a büntetőeljárás lefolytatását. A sofőrt és két kollégáját, ismerőseit tanúként kihallgatták, majd F-t és feleségét hazatérés megtagadása büntett elkövetésével megvádolták. A nyilvános tárgyaláson, ahol védő képviselte a „jogellenesen távol lévőket”, bűnösnek találták a házaspárt, és egyenként négy évi szabadságvesztésre, öt év közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonelkobzásra ítélték és mindketten bekerültek az ún. alapnyilvántartásba is. HU-ÁBTL-3-1-9-V-152353. [Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt disszidálási dossziék]. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1966. július 20., valamint Uo. Írásszakértői vélemény, 1966. július 22., uo. Összefoglaló jelentés Dr. F. Gy. és társa ügyében, 1966. augusztus 5. Uo. Vádirat hazatérés megtagadása büntett miatt Dr. F. Gy. és társa ellen indított bűnügyben, 1966. augusztus 16.

[35] Dr. L. L. és felesége szintén turistaútlevelel utazott külföldre, és a nyomozás során az édesanyjától felvett tanúvallomás szerint több ok is közrejátszhatott döntésükben. Édesanyja szerint a legfontosabb az volt, hogy fia számára megengedélyezték, hogy az elnyert amerikai ösztöndíja miatt kiutazzon az Egyesült Államokba. Apját, aki a streptomycin feltalálója volt (a fenti összefoglalóban a fiát tévesen nevezik annak), 1950-ben az ÁVH három hónapra „tévedésből” letartóztatta, és emiatt nem vették fel az egyetemre. HU-ÁBTL-3-1-9-V-152297. L. I. tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1965. november 17.

[36] Dr. M. E., a Vizsgálati Tudományos Kutató Intézet igazgatóhelyettese, az Országos Vízügyi Főigazgatóság főosztályvezetője a FAO megbízásából 1964 augusztusától szolgálati útlevelel Olaszországba, majd Nigériába utazott, és mint a FAO szakértője tevékenykedett. A három hónapos megbízás lejártá után a Külügyminisztériumon keresztül több alkalommal kérte kiküldetésének meghosszabbítását, amit meg is kapott. Kint tartózkodási engedélye 1965. január 31-én lejárt, azóta „jogosulatlanul külföldön tartózkodik”. Az NSZK-ba utazott, ahol a Karlsruhei Műszaki Egyetemen tanári állást vállalt. M. ezután levélben próbálta meg rendezni külföldi munkavállalásának engedélyeztetését, ami nem járt sikerrel, majd ezután ismét egy levélben intézkedett arról, hogy otthon maradt fia megkaphassa az ő főbérleti lakásának jogát. HU-ÁBTL-3-1-9-V-152022. Javaslat Dr. M. E. ügyében, 1965. augusztus 24.

[37] Az UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*), az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete. Dr. M. L. 1965 decemberében a TESCO Nemzetközi Műszaki Tudományos Együttműködési Irodával kötött szerződése értelmében állami kiküldöttként két éven keresztül Algériában fogorvosként (orvosi gyakorlatát végezte ott) dolgozott volna, azonban 1966 májusában elhagyta algériai munkahelyét és Párizsba távozott. A magyar UNESCO-bizottságnál levélben bejelentette távozását és indoklásul az ellene – és az édesapja ellen – felhozott rágalmakat jelölte meg. HU-ÁBTL-3-1-9-V-153765. M. L. levele a magyar UNESCO bizottságnak, 1966. október 6., valamint Uo. M. L. levele a TESCO Algériai Osztályának, 1966. szeptember 28.

[38] A. G. a Bonnban, 1965. április 29. és május 2. között a helyi egyetem Ókortörténeti Tanszéke által megrendezett *Historia Augusta* című kollokviumon vett részt. A szolgálati útlevelel történt kiutazása lejártá után, május 10-én levélben értesítette az ELTE BTK dékánját, valamint feleségét az NSZK-ban történő letelepedési szándékáról. A BM Vizsgálati Osztály-B alosztálya által készített Intézkedési terv alapján először beszerezték a disszidens által hazairt leveleinek eredeti példányait, volt munkahelyén a munkatársai között, valamint lakókörnyezetében tanúkatatást végeztek, jellemzést kértek róla munkahelyéről, beszerezték az erkölcsi és a vagyoni bizonyítványát, illetve a személyi törzslap fotóját. A vizsgálati eljárást követően az illetékes bíróság hazatérés megtagadása büntettségben bűnösnek találta és távollétében kettő év szabadságvesztésre ítélte. HU-ÁBTL-3-19-V-151477. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1965. december 3., valamint Uo. Intézkedési terv Dr. A. G. ügyében, 1965. november 29. és Uo. A budapesti II., XI. és a XII. kerületi bíróság ítélete Dr. A. G. vádlott ügyében, 1966. március 18.

[39] Dr. B. I., a Központi Fizikai Kutató Intézet tudományos főmunkatársa elleni tiltott határátlépés alapos gyanúja miatt indított vizsgálati eljárás során a BM megkérdezte a KFKI vezetőjét, hogy a „nyomozás elősegítése érdekében” készítenne részletes munkahelyi véleményt B-ről. Térjen ki munkahelyi körülményeire, beosztásaira, munkatársaihoz való viszonyára, tudományos munkásságára, jövedelemi viszonyaira, személyi- és családi körülményeire, politikai érdeklődésére, esetleges kitüntetésére, vagy – ha volt – az ellene lefolytatott fegyelmi eljárások okaira és következményeire. Mivel indokolta a külföldi kiutazását, mennyi szabadságot kért, kapott-e szabadság-hosszabbítást, közölte-e a hazatérés megtagadása szándékát, volt-e erre utaló jel vagy adat korábban. Birtokában volt-e állami, vagy hivatali titkoknak, minősített adatoknak. HU-ÁBTL-3-1-9-V-151492. Dr. Deák József r. alezredes osztályvezető levele a KFKI vezetőjének, Dr. Jánossi Lajosnak, 1965. október 12.

[40] P. Zs., a Vizsgálati Tudományos Kutatóintézet (VITUKI) tervezőmérnöke 1964 tavaszán két heti időtartamra turistaútlevelel távozott Nyugatra, s a volt munkahelyének címzett levélben jelentette be, hogy felmondja állását. Kinnmaradását egy volt munkatársának azzal indokolta meg, hogy „tudomással bírt egy államellenes összeesküvésről, mely ügyben a nyomozás szervek kihallgatták és fél annak következményétől.” P. itt feltehetően az ún. Regnum Marianum-mozgalom elleni eljárásra utalhatott. Emödi László római katolikus papot, a Regnum Marianum-közösség vezetőjét 1960-ban tartóztatták le és állították bíróság elé, ahol egy állítólagos „klerikális államellenes összeesküvés” szervezése miatt hét év szabadságvesztésre ítélték. 1963-ban amnesztiával szabadult, de 1964 decemberében újra letartóztatták, majd a Második Regnum Marianum-perben öt évi börtönrre ítélték. HU-ÁBTL-3-1-9-V-151690. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1965. október 12.

[41] A BM Pest megyei Rendőrfőkapitányság még A. kiutazása előtt, 1964. január 27-én jelentette a BRFK-nak, hogy nyugatnémet kapcsolatai A.-t disszidálásra csábítják, ennek ellenére A. 1964 júliusában érvényes turistavízummal elhagyhatta az országot. A hazatérés megtagadása büntett miatt ellene indított eljárásnak kettős célja volt: egyrészt a szerv így akarta, hogy a hasonlóan „nyugatimádó, rendszerellenes, kozmopolita beállítottságú” baráti köre számára visszatartó hatással bírjon, másrészt így kívánták megakadályozni, hogy vagyonát – apja közreműködésével – jogellenesen másra ruhazza át. HU-ÁBTL-3-1-9-V-150666. A BM Pest megyei RFK III/III-2. osztály javaslata A. Zs. volt budapesti lakos ellen büntetőeljárás megindítására, 1965. február 1.

[42] Dr. P. L. a munkahelyi főnökének írt levelében kinnmaradásának okaként a munkahelyi zaklatásokat, egyik kollégájának folyamatos és rosszindulatú bírálatát nevezte meg. A BM Vizsgálati Osztálya az ellene megindított büntetőeljárás során kihallgatta szüleit, testvérét és több kollégáját, munkahelyi vezetőjét és a párttitkárát. Ezekből a vallomásokból, valamint P. leveleiből kiderül, hogy az ellene hét ízben is lefolytatott fegyelmi eljárások mindegyike megalapozatlan vádak, rágalmozás alapján indult. HU-ÁBTL-3-1-9-V-150944. A BM III/1. E. osztályi jelentése P. L. ügyében, 1965. október 8.

[43] Dr. G. Z. ügyvéd az IBUSZ által szervezett társasutazás során Helsinkiben az NSZK követségén kért menedéjogot, amit meg is kapott, majd Svédországon keresztül Nyugat-Németországba utazott. A BM ezután az ekkor megszokott eljárásrend szerint felkutatva és kihallgatta az ismerősöket, rokonokat, továbbá intézkedett, hogy a hozzátartozók levelezését figyeljék, és a Nyugat Európából érkező táviratokat, küldeményeket kézbesítés előtt lefoglalják. G. felesége édesapjának lakásán házkutatást tartottak, ahol megtalálták lánya hozzá írt levelét, amelyből kiderül, hogy a férj és a feleség már jó ideje szervezte a disszidálásukat, sőt az is, hogy ebből az IBUSZ-csoportból G-n kívül még két másik magyar állampolgár sem tért haza Magyarországra. A BM intézkedett, hogy a házaspár vagyona zár alá kerüljön, s azt elkobozzák. HU-ÁBTL-3-1-9-V-151862. Határozat terheltté nyilvánításról, 1965. augusztus 17., illetve Uo. Határozat postai küldemény lefoglalásáról, 1965. augusztus 14. és Uo. A Csongrád megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Osztálya összefoglaló jelentése Dr. G. Z. és társa ügyében, 1965. szeptember 9.

[44] A B. család esete azért is érdemel figyelmet, mert ebben az esetben a nyomozás elindítására nem hivatalból, a BM szerveinek intézkedése nyomán, hanem két magánszemély feljelentése alapján került sor. Nevezettek a Belügyminisztériumnak írt közös levelükben részletesen írtak a B. család kiutazásáról és disszidálásáról. A feljelentők információikat B. édesanyjától szereztek, aki jóhiszeműen beszámolt egyik szomszédjának lánya és családja döntéséről. Feljelentésükben kitértek arra is, hogy B. nővére, aki az Egyesült Államokban él, egy bizonyos Kovács százasodnak a felesége, aki az egyik amerikai hírszerző szervezetnek a tagja. HU-ÁBTL-3-1-9-V-151255. Határozat nyomozás elrendeléséről, 1965. január 26., valamint Uo. Szöllösi Ferenc és Vámosi József levele, 1964. október 8.

[45] Az állambiztonsági iratok szerint a szerv mintegy „véletlenül” tudta meg, hogy a család disszidált, ugyanis a férj édesanyja címére küldött légi postai küldemény a postán „megsérült, így tartalma ismertté vált.” Ebben a levélben G. beszámolt anyjának, hogy végleg külföldre távozott a családjával, így a belügy – minthogy az a levél tárgyi bizonyítékot jelentett a meginduló eljárás során – a levelet a család hátramaradt vagyontárgyaival együtt lefoglalta. Érdemes megemlíteni, hogy az eljárás során G-ről a korábbi munkahelyi vezetője által összeállított jellemzése rendkívül pozitív volt, nem volt fegyelmi ellene, kiválóan dolgozott, az „56-os események” alatt is megfontolt és nyugodt maradt, sőt a munkahelyi MSZMP alapszervezet párttitkára volt. HU-ÁBTL-3-1-9-V-150813. Határozat levél lefoglalásáról, 1964. november 9., valamint Uo. Foglалási jegyzőkönyv, 1964. november 20. és uo. É. M. Épületgépjavitó és Gépjárató Vállalat (Jablonkai István vezérigazgató) levele G. B. jellemzése tárgyában, 1964. november 23.

[46] A bécsi IBUSZ-társasutazásról vissza nem térő Dr. M. J. és felesége ellen 1965 augusztusában rendelték el a nyomozást, amelynek keretében házkutatást tartottak felesége szülei lakásán, ahol leveleket kerestek és foglaltak le. A szülőket tanúként hallgatták ki, leltárt készítettek M. ingóságairól is (a 228 darabos leltárban a zománcos lábos mellett a 3 db sótartó és hasonlóan „komoly” értékű tárgyak szerepeltek...). A munkahelyeiről rólu kérészt készítettek be, és mivel M. korábban a honvédségnél is teljesített szolgálatot, megpróbálták kideríteni, hogy milyen katonai titkok birtokában lehetett. HU-ÁBTL-3-1-9-V-152706. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1965. szeptember 16.; Uo. Határozat házkutatásról, 1965. szeptember 16., valamint Uo. Intézkedési terv Dr. M. J. és felesége ügyében, 1965. szeptember 17.

[47] A Btk 203. §-a a tiltott határátlépés tényállását ismerteti. (1) Aki az országhatárt engedély nélkül, vagy a hatóság félrevezetésével szerzett útiokmánnyal, vagy egyébként meg nem engedett módon lépi át, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, a) ha a bűncselekményt fegyveresen követték el; b) három vagy több személy együttesen követte el. (3) A büntetés öt évtől tizenkét évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt légijárműnek jogellenes külföldre vitele útján követték el. (4) Aki tiltott határátlépésre irányuló előkészületi cselekményt hajt végre, két évig, a (3) bekezdés esetében egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (5) Egy évig terjedő szabadságvesztés az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetőjének a büntetése, ha az indítékra, a célra és az eset más körülményeire tekintettel a bűncselekmény kisebb súlyú. (6) A tiltott határátlépés elkövetőjével szemben mellékbüntetésként vagyonelkobzásnak és kiiltásnak is helye van. Lásd az 1961. évi V. törvényt a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

<http://www.jogportal.hu/index.php?id=qko4y25brxtcd8vw&state=19790414&menu=view> [9] (Utolsó letöltés ideje: 2021. november 12.)

[48] Sz. 1965 szeptemberében kért útlevelet, az útlevelekérelmére aláhamisította a vállalat személyzeti és munkaügyi osztálya vezetőjének aláírását és a vállalat bélyegzőjét. Ez alapján Sz., aki egyébiránt MSZMP-tag is volt, megkapta az útlevelet és pár nappal később elhagyta az országot. A BM Vizsgálati Osztály jogi részlege a fentiek alapján megállapította, hogy Sz. D. a Btk. 203. §. (1) bekezdésébe ütköző és minősülő, a hatóság félrevezetésével szerzett útiokmánnyal elkövetett tiltott határátlépés cselekményét követte el. Sz. ügyében a nyomozást eredetileg nem a vizsgálati szerv, hanem a kémelhárítás (III/II. Csoportfőnökség) kezdte el, mivel Sz-t a hírszerzés megfigyelte egy nyugatnémet állampolgárral való kapcsolata miatt. A III/II. Csoportfőnökség véleménye szerint Sz. a közokirathamisítást is elkövette, de a Vizsgálati Osztály Jogügyi alosztálya (III/1-E. alosztály) értékelése szerint: „A bírói gyakorlat egységes abban, hogy nem a megvalósult történeti eseményektől elvonatkoztatott törvényi tényállások összefüggéseit kell vizsgálni, az eszköz (közokirathamisítás) és a cselekmény (tiltott határátlépés) viszonylatában, hanem a büntettek törvényi tényállását betöltő konkrét cselekmények benső összefüggéseit kell vizsgálni. Ennek alapján nevezettel szemben a közokirathamisítás büntette külön megállapításának helye nincs, mert az eszköz cselekmény és a célcselekmény érdekében lett végrehajtva.” Így végül Sz. „csak” a tiltott határátlépés elkövetésével lett meggyanúsítva, a büntetőeljárás a Be. 129. §. alapján a távollétében folytatták le. HU-ÁBTL-3-1-9-V-155273. Jelentés Sz. D. ügyében, 1965. november 2.

[49] P. T. azért akarta elhagyni az országot, mert többrendbeli csalás miatt elítélték, és 1966 júliusában be kellett volna vonulnia nyolchónapos börtönbüntetésének letöltésére. Öccse útleveleiben a fotót a sajátjára cserélte, egy társával együtt a hamisított útlevelel sikeresen átjutott a magyar–román határon, majd Bulgáriába is átjutottak, de Burgas térségében a bolgár határőrök elfogták őket. Összbüntetésül egy év és 11 hónap letöltendő börtönbüntetést kapott, és társával együtt bekerült az állambiztonság „különösen veszélyes elemeket” tartalmazó ún. alapnyilvántartásába. HU-ÁBTL-3-1-9-V-153787. Összefoglaló jelentés P. T. és társa ügyében, 1966. augusztus 3., valamint Uo. A Budapesti I. és III. kerületi bíróság ítélete P. T. ellen, 1966. november 8.; Uo. Határozat a dossziében szereplő személyek nyilvántartásba vételéről, 1967. március 9.

[50] HU-ÁBTL-4-2-II. sorozat. 10–21/14/1966. A 0014/1966. számú belügyminiszteri parancs a belső ellenséges erők tevékenységéről, elhelyezkedéséről, az ellenük folyó harcokról szóló 1966. február 1-jei párthatározat belügyi feladatainak végrehajtásáról, 1966. március 19., valamint Uo. 4.2. I. sorozat. 10–21/24/1966. A 0024/1966. számú belügyminiszteri parancs a BM szerveinek az imperialisták fellazító politikájára elleni harcáról és a további feladatairól, 1966. március 3.

[51] A szignalizáció a megelőzés és a büntetőeljárás kívüli differenciált felelősségre vonás módszere. A társadalomellenes tevékenységről jelzésadás az illetékes párt-, állami, társadalmi, gazdasági szervnek, szervezetnek. Lásd *Állambiztonsági Értelmező Kéziszótar*. Összeállította: GERELY ATTILA. Budapest, 1980.

[52] 1966. évi 16. tvr. egyes büntető rendelkezések módosításáról és kiegészítéséről, 1966. június 30.

[53] Az ún. Koordinációs Bizottság azzal a céllal jött létre, hogy összehangolja a bűnüldöző szervek munkáját a jogpolitikai elvekben, törvényekben, különböző jogszabályokban rögzített feladatok párt- és végrehajtása érdekében. Átfogó, elvi jelentőségű kérdésekkel, a párt legfelső testületei elé kerülő, jogi értelmezést igénylő előterjesztések véleményezésével, vagy kormányelőterjesztések elemzésével, ajánlások megfogalmazásával, valamint a párt határozatainak jogkövetkezményeivel foglalkozott. Azonban nemcsak általános, elvi jellegű megállapításokat tett, hanem konkrét, egyedi ügyeket is megtárgyalta, s a levont következtetésekből általános érvénnyel bíró összefoglalókat készített. Tagjai: a KAO vezetője, a belügyminiszter, az igazságügyminiszter, a legfőbb ügyész, a legfelsőbb bíróság elnöke és a bizottság titkára, a KAO igazságügyi alosztályának vezetője. A Koordinációs Bizottság sokáig feltáratlan iratanyaga a KAO iratai között lappangott, majd Révész Béla kutatásai eredményeképpen került nyilvánosságra az OSA Archivum honlapján. (www.osaarchivum.org [10]) Az eredeti iratok lelőhelye: HU-MNL-OL-M-KS-288-31.-V-1. (1–7. doboz), MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály, Koordinációs Bizottság. Bővebben Révész Béla: A pártállami időszak ismeretlen hatalmi testülete: a Koordinációs Bizottság (1957–1988) In: *Unnapi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára*. Szerk. Jakab Éva – Pozsonyi Norbert. Szeged, 2014 /Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica, 387–399.

[54] A dokumentum a *Belügyi Szemle* 1966. 10. számában megjelent, *A hazatérés megtagadásáról* című vitalezáró cikkre utal (61–66.).

[55] A mellékletet nem közöljük.

[56] Rác Sándor (1925–?): pártfunkcionárius, belügyi vezető. 1956 és 1958 között az MSZMP KB Szervezési osztályán pártszervező, közben mezőgazdasági mérnöki diplomát szerzett. 1958-ban került a BM állományába, a II/7. (Mezőgazdasági Elhárító) Osztály vezetője lett, 1961-től a BM II. (Politikai Nyomozó) Főosztály

helyettes vezetője, 1962-től a III/III. Csoportfőnökség vezetője. 1962 végén a pártközpont Közigazgatási és Adminisztratív Osztály (KAO) vezetője, 1966-tól a BM miniszterhelyettese, az Állambiztonsági Főcsoportfőnökség vezetője. 1970-től a belügyminiszter első helyettese, majd 1974-től ismét a KAO vezetője, 1975-től a Központi Bizottság (KB) tagja. 1983-tól altábornagy, a Honvédelmi Minisztérium (HM) személyügyi főcsoportfőnöke, miniszterhelyettes. 1986-ban került nyugállományba. Bővebben KRAHULCSÁN ZSOLT: *Pártállambiztonság. Arcképek Kádár titkosszolgálatából*. Budapest, 2020, 209–227.

[57] A III/1-d (Értékelő, Tájékoztató) alosztály.

[58] TÜK, azaz titkos ügykezelés.

[59] A dokumentum utolsó oldalán az alábbi, kézzel írt szöveg olvasható: „Átírva, lásd rövidített példányt ugyanazon az iktatószámom. Olvashatatlán aláírás. X. 26.”

Címkék:

[Kádár-korszak](#) ^[11]

[politikai rendőrség](#) ^[12]

[állambiztonság](#) ^[13]

[disszidálás](#) ^[14]

Kiadás: 21. évfolyam (2021) 6. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/ellenseges-politikai-beallitottsag-nyugatimadat-a-hazateres-megtagadasi-ugyek-vizsgalata-egy-1966>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/ellenseges-politikai-beallitottsag-nyugatimadat-a-hazateres-megtagadasi-ugyek-vizsgalata-egy-1966>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/1.fortepan_65074.jpg

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/2.fortepan_65422.jpg

[4] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/3.fortepan_88529.jpg

[5] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/4.fortepan_66757.jpg

[6] https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2008_2_krahulcsan.pdf

[7] https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_1_krahulcsan.pdf

[8] https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2010_2_krahulcsan.pdf

[9] <http://www.jogiportal.hu/index.php?id=qko4y25brxtctd8vw&state=19790414&menu=view>

[10] <http://www.osaarchivum.org>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kadar-korszak>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/politikai-rendorseg>

[13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/allambiztonsag>

[14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/disszidalas>